

Сайтът Държавна сигурност.com ви предлага интервю с историка проф. **Евелина Келбечева** от Американския университет в България. Повод за разговора е наскоро представеното теренно изследване „**Топоси на историческата памет**”, публикувано в книгата „**Минало несвършващо**”. [Тя беше представена](#) в рубриката "Книги", заедно с [публичната дискусия](#) в „Червената къща”. Проф. Келбечева е един от участниците в изследването.

Проф. Келбечева, бихте ли разказали как се стигна до идеята за изследването „Топоси на историческата памет” и каква е неговата цел?

- Години наред, като преподавател в Американския университет в България задавах – и задавам – на студентите си няколко въпроса, за да „измеря” тяхното отношение към историята. И тъй като имаме студенти от повече от 40 страни, успявам да правя и сравнения между отговорите на младите хора. Преди няколко години заедно с проф. Евгения Иванова от Нов български университет (НБУ) решихме да направим изследване в цяла България, за да видим днешната картина на това, което българските граждани смятат за най-значителни събития, фигури и места, свързани с историята. За нас беше изключително важно да сравним нагласите на различните малцинства в България с тези

Написано от Христо Христов
Вторник, 31 Януари 2012 19:00

на мнозинството.

:

Целта ни беше не само да установим кои са основополагащите компоненти на историческата памет, но и да разберем дали съществува един единен разказ за това минало. Затова е покрихме всички възможни малцинствени групи – турци, роми, помаци, руснаци, евреи, арменци, каракачани, власи, татари, араби, гагаузи. Освен това разделихме отговорите и по религия – тоест можем да правим сравнения между мнозинството от източноправославни българи и групите на мюсюлмани, католици и протестанти. Репрезентативните ни извадки, направени от доц. Иван Евтимов, показват също и динамиката в отговорите, според възраст, образование, населено място и големината на населеното място.

По този начин обхванахме цялата територия на България и население от всички възможни социални, национални и религиозни групи. Изследването беше направено като междууниверситетски проект на НБУ и Американския университет в България (АУБ). В него участваха преподаватели и студенти от двата университета, а за финалния дебат върху резултатите поканихме и колеги и студенти от Софийския университет.

Защо според вас е важно да знаем къде в миналото съвременното общество намира отправни точки за своята историческа памет?

- По никакъв начин не искам да повтарям клишета за ролята на историята, по-скоро искам да обясня защо избрах заглавието „Минало несвършващо“ за сборника, в който публикувахме резултатите от изследването. „Снимката“ на българската историческа памет, показва резултатите от образованието, медийната пропаганда и устойчивостта на някои нагласи, които оформят историческото съзнание на днешния българин. За мен беше много важно да видим кои исторически епохи и с какво присъстват в това съзнание.

Освобождението, Левски, Шипка. Това са водещите исторически събития, личности и места, предпочетени от анкетираните. Какво говорят тези резултати?

- Между 30% и 35% от българските граждани поставиха на първо място Левски, Шипка и Освобождението. Другите отговори са разпръснати в огромен спектър – от Аллах и Иисус до Кемал и „баща ми“. Определено може да се каже, че сред мнозинството българи има ярко изразен единен разказ за националната история и той е концентриран в последните години на Възраждането, маркирани от борбата за освобождение.

Другите малцинствени групи показват различни маркери на историческо самосъзнание, като най-единни в своите отговори са групата на протестантите и на арабите, представени предимно с религиозни топоси. Но те са сравнително незначителна част от българското население.

Интересно е да се отбележи, че сред ромите също съществуват различни нагласи: по-възрастните хора, минали през училище, дават отговори идентични с тези на мнозинството, а по-младите, и за жалост по-необразовани, дават отговори, които се люшкат от „взривяването на кулите близнаци“ до „сватбата ми“ като най-важни исторически събития.

В своя коментар в книгата вие отбелязвате отсъствието на античността от историческата памет на обществото. В същото време знаем, че по времето на комунизма имаше сериозни опити от страна на Людмила Живкова за обръщане към миналото, към епохата на траките и търсене на корените ни там. А днес сме свидетели на нова вълна от археологически разкрития в тази посока, които често са медийно преекспонирани. Защо тези опити не намират място в историческата памет на обществото?

- Това е интересен въпрос и пряко води до размишления над това колко ефективна е била политиката на кръга около Людмила Живкова, който създаде програмата „1300 години България“ и постави в центъра на историческите изследвания новосъздадената

Написано от Христо Христов
Вторник, 31 Януари 2012 19:00

дисциплина Тракология. „Златният век” за българската археология беше прекъснат в началото на 90-те години, но той продължи с голяма сила и днес видни български археолози са медийни звезди.

Но, само около 3% от анкетираните смятат за най-важни исторически места отделни археологически паметници. Тоест, въпреки огромните усилия на държавните институции и на медиите да приобщат античността и предимно времето на траките към основния разказ за българската история, това не се е случило. Българинът продължава да припознава себе си в героите от национално-освободителното движение срещу Османската власт, което следва всъщност матрицата създадена от Иван Вазов и неговата „Епопея на забравените”. Явно е, че днешният български гражданин не може да намери никакъв друг период от своята история освен „комитетското десетилетие” и Освобождението, което да му донесе гордостта и упованието от героични усилия увенчани с щастлив край.

Ако питате мен, ще повторя, че днешното разбиране за история в България, в масовия му смисъл, повтаря структурата на вълшебната приказка. Трябва да има добро и зло (в случая българи и турци), трябва да има борба между тях (национално-освободителното движение), трябва да има изключителен герой (Левски) и накрая трябва да има щастливо избавление (Освобождението).

Как може да обясним и липсата на комунистическата епоха, която България преживя? Дали причината е в близките събития, дали защото те носят повече негативни спомени, или просто защото тази история няма как да има корен, когато не се преподава в училище, откъдето повечето хора научават факти и събития за миналото?

- Във въпроса ви се съдържа и част от моя отговор. Веднага, без всякакво съмнение трябва да се отбележи, че „първородния грях” за белите петна в българското историческо самосъзнание са учебниците и начинът, по който се преподава история от първи до дванадесети клас. Само 3% от хората, анкетирани от нас определят комунизма като най-важно събитие в историята.

Не вярвам, че негативните спомени, които в момента избиват в криворазбрана носталгия към комунизма, повлияват толкова дълбоко на отказа от памет за комунизма. По-скоро,

Написано от Христо Христов
Вторник, 31 Януари 2012 19:00

както споменах, училището и изключително противоречивите медийни сигнали са пречките за създаването на единен и максимално обективен разказ за това какво е бил и какво е оставил комунизмът в България. Въпреки, че има закон от 2000 г., който обявява комунизма за престъпен режим, дълбоко се съмнявам, че този нормативен акт е успял да промени обществените нагласи спрямо комунизма.

Но преди всичко си позволявам да изкажа съмнението си, че дълбокото изкривяване на историята на комунизма, всевъзможните опити да се представи той не само като нормален, но и като период донесъл модернизация и развитие на България, бяха и остават приоритет на стратегията на преименуваната бързичко от Комунистическа в Социалистическа партия. Защото, ако се не само напише, а ако се преподава и разбере широко и окончателно от новото поколение какво точно е представлявала комунистическата партия в България след Болшевишката революция, какви заповеди и пари са течали от Москва, колко антибългарска и антинародна е била политиката на управляващата върхушка до края на режима, то една голяма част от легитимността на тази партия и нейната наследница ще рухне.

В този смисъл, внимателната манипулация на миналото продължава да е приоритет на определени кръгове, които имат нужда да подържат своята вече несъществуваща идеология с огромни исторически фалшификации. Такава фалшификация сама по себе си е всяка теза, която „нормализира”, тоест оневинява всичко направено от диктатурата на комунистическата партия в България.

Вие подчертавате скъсаната връзка между новия академичен прочит на историята и обществото. Каква е причината за това и до какво води тя?

- Това, че сме на последно място по богатство в Европа нито е новина, нито е изненада. Мен ме тревожи много повече факта, че България е последна от бившите комунистически страни, която да направи усилие да напише адекватната история на своя комунизъм. Тук едва през 2005 г. беше създаден Институт за изследване на близкото минало, а с всички други места на памет положението е катастрофално. Вие прекрасно знаете, че няма дори и най-скромни паметници на местата на най-ужасния терор, като лагерите и подземията на ДС.

Въпреки предизвестеното закъснение и липсата на политическа воля за дълбока и

Написано от Христо Христов
Вторник, 31 Януари 2012 19:00

невъзвратима промяна на знанието за историята на комунистическия режим в България, в момента разполагаме с истински модерна, детайлна и задълбочена историография върху този период. Моята истинска мъка тука е, че тя остава изолирана в сферата на академичния дебат и няма начин да достигне до широката публика. Тази не само нарушена, дори бих казала скъсана връзка, между високата, академична история и това, което се припознава като история от обществото е най-големия проблем.

Точно резултатите от изследването ми дават право да твърдя, че българското общество не откроява комунизма като важен маркер на своето историческо самосъзнание. Може би защото все още в българското пространство не се чува ясният и категоричен глас на историците, които разказаха какво точно е бил и какво е донесла на България тази диктатура.

Тодор Живков беше посочен като изненада в резултатите на анкетираният от турското малцинство, които го нареждат на второ място сред историческите личности след Левски. Защо подложените на насилствено преименуване имат подобно отношение към вдъхновителя на „възродителния“ процес? В същото време трябва да отбележим, че при българите Живков не е предпочетена историческа фигура.

- „Турският“ Тодор Живков беше една от изненадите в нашето изследване. Причината за това, според мене, е в особената тенденция да се „одомашнява“ да се битовизира целият период на комунизма и да се олицетворява той с фигурата на „бащицата“. Конкретно историческата причина затова част от турците и българите мюсюлмани да са в плен на илюзията за „добрия“ Тодор Живков е епизодът, в който той за кратко време спира преименуването в Западните Родопи, уплашен от коравия отпор в няколко села. Така започва и продължава до днес легендата за Тодор Живков като спасител по време на организираната от него Възродителен процес.

Мнозинството българи обаче не припознават Тодор Живков като най-важна историческа фигура, което не се дължи толкова много на дълбокото разбиране за неговата роля и ужасяващите последствия от политиката му, а по-скоро се дължи на втрещването в единственото време, в което имаме ясен разказ, завършващ щастливо.

Написано от Христо Христов
Вторник, 31 Януари 2012 19:00

За комунизма днес в България все още хората не знаят кое е добро и кое е зло и дали краят му е бил щастлива развръзка за техните собствени съдби. Затова и Живков не може да се превърне в герой на последните поколения български граждани.

Има ли опасност носталгията на част от българското общество към героичното минало и модела силна държава – силен лидер да намери развитие в съвременното ни?

- Не само има възможност. То е вече факт, ако съдим по това, което видяхме по време на пътуванията си и отговорите в нашето изследване. Нашата историческа памет е белязана с обсебяване от славата и героиката на българската политическа история до XIX в. Почти напълно липсват отговори, които да припознаят българската история чрез духовни водачи, било то църковни или интелектуални и творчески фигури. Историческият вкус на мнозинството българи и днес предпочита или великия Аспарух, или великия Симеон, но не се сеца за християнизацията, за Свети Йоан Рилски и дори за братята Кирил и Методи. Минимален брой хора са посочили имената на Паисий и Вазов като топове на тяхната памет.

Аз виждам две тенденции, които са особено значими за историческото самоопределяне на българина днес. Първата е фокусирането в миналото (предимно Възраждане и Средновековие) и отсъствие на познанието за комунизма. Втората тенденция е доминацията на образите, които са синоним на военната и политическа мощ на държавата. Като че ли съвременният българин, оплетен в мрежа от неизтребими исторически митове, дисхармонични послания от медиите, от патриотарски крясъци на политици популисти и от овехтяло школко образование, продължават да живеят в някаква странна приказка за историята.

Изследването, за което говорим, категорично документира тези нагласи. Моята надежда е, че следващите поколения на България няма да бъдат жертва на лошо образование и все по-засилваща се „параистория“, която няма нищо общо с постиженията на академичната историография. Надеждата ми е, че младите хора тук ще прекъснат онаследяването на този фолклорно-митологичен модел, по който е било изградено историческото съзнание на техните родители. Ако има воля политическа и интелектуална за ревизия на българската история на всяко едно ниво, то тогава моята

Написано от Христо Христов
Вторник, 31 Януари 2012 19:00

надежда може и да се сбъдне.